

*Томаш Мільо,
єрей, магістр богослов'я,
студент ліценціатської
догматично-пасторальної
програми УКУ*

МАЙДАН, МЕСІАНІЗМ ТА РУХ «СОЛІДАРНІСТЬ»¹

Щоб зрозуміти богословське значення революції Майдану, автор розглядає фрагмент пророцтва Захарії, рух «Солідарність» у Польщі та ідею християнського месіанізму. Як і в історії Старого Завіту, Бог діяв в українському та польському народах через революцію Майдану та рух «Солідарність». Плодами цієї Божої дії стали: відновлення присутності Бога, відкинення сатани, які здійснилися через хрещення, прийняття Святого Духа, а також через пережиті страждання та жертви – вони, в майбутньому, принесуть плід і для інших народів.

Ключові слова: рух «Солідарність», Революція гідності, пророцтво Захарії, ідея християнського месіанізму.

Революція Майдану 2013–2014 рр. стала дуже важливою і таємничою подією в історії України. Сьогодні багато людей не знає, що думати про Майдан, тому що не справдилися їхні очікування. Оскільки природні плоди цієї епохальної події не задовольняють багатьох, то вважаємо, що потрібно нам шукати плодів духовних, пропонуючи богословсько-біблійну точку зору. В цьому тексті поглянемо на Майдан із точки зору Старого Завіту та месіанізму.

В першому розділі будемо аналізувати події Майдану через призму біблійної історії народу Ізраїля, на основі фрагменту книги пророка Захарії. В другому розділі представимо рух «Солідарність» у Польщі та відкриємо елементи «месіанізму», які в ньому є. У третьому розділі подивимося на деякі елементи Майдану із духовної точки зору. В кожному розділі два персонажі уособлюють народ: первосвященик і ангел. Такими персонажами були

¹ Доповідь на конференції «Богослов'я Майдану» (Київ, 09.12.2016).

Іван Павло II і кардинал Степан Вишинський, патріархи Любомир і Філарет. Ми також намагатимемося показати, як через їхнє посередництво звершується морально-духовне відновлення народу.

Дія біблійна – Зах 3,1–4,14

Він мені показав первосвященника Ісуса, що стояв перед ангелом Господнім, і Сатану, що стояв праворуч від нього, щоб його винуватити (3,1).

Первосвященик Ісус є представником народу Ізраїля, який був дуже близьким Богу. Сатана звинувачує Ісуса і весь народ. Присутність ангела Божого, як і Сатани, дуже близька та відчутна. Первосвященик є символом Ісуса Христа, який стоїть поміж Богом, Сатаною і народом. Ісус Христос є символом хрещення.

Події Майдану – це події поміж Богом, Сатаною і українським народом. Парадокс цих подій полягає у тому, що праворуч від первосвященника Ісуса (який є символом хрещення) стоїть Сатана. Але вони не самі: навпроти них стоїть ангел Господній (народ охрещений має праворуч від себе Сатану). Це біблійна причина Майдану: зустріч, яка має розв'язати проблему. Цей уривок ще не показує справжню причину «цієї проблеми»², адже вона непомітна навіть на початку Майдану. Медіа стверджують, що причина Майдану у тому, що люди хочуть бути в Євросоюзі. Насправді ж це лише вершина проблеми.

Ангел Господній сказав до Сатани: «Нехай Господь загрозить тобі, Сатано! Нехай Господь загрозить тобі, що вибрав Єрусалима. Хіба він не головешка, вихоплена з вогню?» (3,2).

Ангел Божий виголошує прохання, молитву, що Бог і передбачив від початку. Бог обирає Єрусалим місцем свого об'явлення як любові та сповнення народу Ізраїля. Ця гарна метафора, «вціліла від огню», символізує народ, відтягнений від Сатани.

Тут починаємо бачити причину: Бог хоче знищення Сатани. Це починається із молитви ангела. Усі люди, які були на Майдані, від початку знали, що тут треба буде воювати. Деякі думали, що крик та фізична сила будуть потрібні для перемоги.

---

² Коли говоримо про «проблему», маємо на увазі зустріч в одному місці персоналій із трьох різних світів: земля (Первосвященик та народ), небеса (Бог, Ангел) та пекло (Сатана).

Але швидко досвідчили та побачили, що молитва ангела, яка з'єднала всіх, змогла протистояти злу. Тому можемо сказати, що причина Майдану – це присутність Сатани, присутність Зла.

Ісус же був одягнений у брудну одягу, і стояв перед ангелом (3,3).

Брудна одяга показує внутрішній стан народу, гріхи, те, що, певною мірою, Сатана підштовхнув народ до цих гріхів. Перебування перед ангелом виявляє, що Бог посилає ангела для порятунку народу.

Одяга (біла, гарна) у сакраментальному розумінні – це хрещення. Народ, хоч охрещений і святий перед Богом, однак брудний через свої гріхи. З одного боку, Сатана це засуджує (таким є його завдання: спокушати та засуджувати того, хто згрішив). Майдан – це момент, коли всі витягають наверх весь бруд та осудження, які мають проти влади Януковича та інших справ. Гріх знищує гідність людини. Ті брудні справи, про які спочатку кричав народ на Майдані, не дозволяли дивитися на себе із пошаною. Значить, народ не шанував своєї влади.

Заговорив цей і сказав до тих, що перед ним стояли: «Здійміть брудну одягу з нього!» До нього ж мовив: «Дивись, я зняв твої провини з тебе й вдягну тебе у святкову одягу» (3,4).

Бог не тільки відпускає гріхи, очищає, але дарує любов, красу, святість, гідність.

Тут бачимо парадокс Майдану: він довів народ до очищення, краси та гідності, про що свідчить назва – «Майдан гідності». Люди розповідають, що на Майдані можна було досвідчити справжньої любові, молитви, святості та присутності Бога.

Далі сказав: «Нехай покладуть йому на голову чисту тіару». І поклали йому на голову чисту тіару й одягли його в одягу. Ангел же Господній стояв (3,5).

Не тільки гарний одяг, але й чиста тіара – символ мудрості та царювання.

«Майдан гідності» – це ще мало сказано. Варто казати: «Майдан гідності дитини Божої», яка є рівною Богу, – а не як раніше: рівною Сатані. Майдан є досвідом царювання з Богом у тому значенні, що зло перемагаємо тільки добром (як Бог). Тільки дитина Божа перемагає добром, ніхто інший.

Тут бачимо ще один парадокс. Ті, які хотіли панувати над українським народом, бажали через Майдан показати, що це народ слабкий: «Постріляємо з рушниць, вб'ємо декілька людей, а решта злякається і втече. Народ морально зламається і більше не матиме сили для боротьби». Сталося навпаки: народ не тільки не зламався морально, але й його сила зросла.

І об'явив ангел Господній Ісусові, кажучи: «Так каже Господь сил: Якщо ходитимеш дорогами моїми, якщо мою службу будеш пильнувати, і якщо судитимеш також і дім мій та й над моїми дворами будеш наглядати – я вільний доступ дам тобі між цими, що стоять тут» (3,6–7).

Ангел дає обітницю свободи внутрішнього доступу одних до других у народі Ізраїля. Це важливо для створення єдності народу, для солідарності. Що дало молитві вільний доступ до усіх людських сердець на Майдані, то це Божа праведність. Вона створила солідарність.

«Слухай же, первосвященнику Ісусе, ти і твої товариші, що сидять перед тобою, бо вони – мужі доброї ознаки. Ось я приведу мого слугу – Пагона. Оце бо камінь, що я поклав перед Ісусом: на камені ж одному є сім очей. Я вирізьблю на ньому його напис, – слово Господа сил, – усуну в один день провини цього краю. Того часу, – слово Господа сил, – ви викликатимете кожен свого сусіда – під виноград і під смоковницю» (3,8–10).

Напис на камені, зроблений слугою Господнім, є символом миропомазання. Крім того, напис на камені – це щось, що звершується тільки силою дозрілого чоловіка. Миропомазання, як глибокий напис у душі, завершений великою силою.

На Майдані, особливо коли гинули люди, емоційна напруга досягала максимуму. Кожен, хто там був, розумів, що наступним може бути він. Усі сили природи, які має у собі людина, кажуть їй, що потрібно себе захищати, рятуватися. Тільки психічна хвороба (яка блокує природні сили) або сила Божа може зробити так, що людина лишається там, де стріляють і є велика загроза для життя.

Хто був там, зробив це силою Божого Духа.

Повернувся той ангел, що розмовляв зо мною, і розбудив мене, як ото будять когось сонного, і сказав до мене: «Що ти бачиш?» Я відповів: «Бачу я: ось ліхтар, увесь

із золота, зверху ж на ньому келех і сім світичів на ньому, таки сім, і сім цівок до світичів, що на ньому зверху. А коло нього дві маслини, одна праворуч від келеха, а друга ліворуч від нього». Заговорив я і сказав до ангела, що говорив зо мною: «Що воно таке, мій владико?» І відповів ангел Господній, що говорив зо мною, і сказав до мене: «Хіба ти не знаєш, що то таке?» Я сказав: «Ні, мій владико». Тоді озвався він і сказав до мене: «Це Господнє слово до Зоровавела, що каже: Ні військом, ані силою, а тільки моїм духом, – говорить Господь сил. Хто ти, горо велика, перед Зоровавелом? Ти станеш низиною, і він винесе верхній камінь під оклики веселі: Ласка, ласка йому!» (4,1–7).

Тут настає розбудження біблійної свідомості; це означає те саме, що новозавітне народження «нової людини» з води і Святого Духа, духовної людини, яка живе з Бога і для Бога. Ліхтар – джерело духовного світла для людини, яка виходить із темряви, де нема морально-духового світла. Це народження необхідне для подальшого воювання, однак силою Божого Слова. Той, хто проголошує це Слово – Ісуса Христа, – благодать йому.

Ліхтар – це сім важливих релігійних конфесій, а дві оливки – це Церкви: Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) та Українська Православна Церква Київського патріархату (УПЦ КП), які мають найбільшу прихильність серед людей. Вони мають владу від Христа на те, щоби вивести народ із темряви гріха, на те, щоб люди «жили „починаючи від” Бога і для Бога»³. Благодать їм, коли проголошують Слово Боже.

І надійшло до мене таке слово Господнє: «Руки Зоровавела заклали основи дому цього й його ж руки закінчать його, і ти зрозумієш, що Господь сил послав мене до вас. Хто бо маловажив день малих початків? Власне ті радуватись будуть, коли побачать оливу в руці Зоровавела, власне ці сім – це Господні очі, що обходять усю землю». Озвався я і сказав до нього: «Що воно – ці дві маслини праворуч від ліхтаря і ліворуч від нього?» Озвався я вдруге й сказав до нього: «А що воно ці дві маслинні гілки, що коло двох золотих цівочок, які виливають золоту олію з себе?» І він

³ «І живу вже не я, а Христос проживає в мені. А що я живу в тілі тепер, живу вірою в Божого Сина, що мене полюбив, і видав за мене Самого Себе» (Гл 2, 20).

відповів мені: «Хіба ти не знаєш, що це?» Я сказав: «Ні, мій владико». Тоді він сказав: «Це два Помазаники, що стоять перед Господом усієї землі» (4,8–14).

Руки Заровавела – це пророцтво та Боже бажання для народу Ізраїля, якого завершування має бути знаком, що це є Господнє діло.

Сім Господніх очей – це сім релігійних конфесій, які охоплюють всю землю України. Два помазаники, два митрополити – це Церкви східного обряду: УГКЦ та УПЦ КП.

Згодом побачимо, що двома помазаниками у русі «Солідарність» були Іван Павло II та кардинал Вишинський, а сила, якою перемогли, була від Святого Духа. На Майдані – це патріархи двох Церков: УГКЦ та УПЦ КП.

Розкривши тему Майдану через призму біблійної події, ми побачили, що дві історичні події можуть мати глибокий зв'язок передовсім через зовнішній вигляд. Існує старе правило давньогрецького історика Полібія, котре говорить, що історія (події історичні) іде по колу, тобто повторюється у різні часи, в різних народах та країнах.

Рух «Солідарність» у Польщі та месіанізм

Польський дослідник «Солідарності» Збігнев Ставровський⁴ стверджує, що особливий характер солідарності громади був у тому, що він був побудований з найвищих (абсолютних) цінностей, які об'явилися між членами польського суспільства. Ставровський доводить, що рух «Солідарності» має в основі релігійний зв'язок людини з Богом⁵. Найглибший сенс досвіду першої «Солідарності» відкривається нам тільки тоді, коли ми розуміємо його як досвід зв'язку і такого глибокого і сильного пережиття спільноти, що варто це назвати просто релігійним зв'язком⁶.

На думку Сваровського, рух «Солідарність» був чудом, етичною подією, часом благодаті, універсальним наверненням до Бога, пробудженням совісті, диханням духа, спільністю людей доброї

⁴ Збігнев Ставровський (нар. 14.03.1958) – польський філософ політики, професор Інституту політології Університету кардинала Стефана Вишинського у Варшаві та в Інституті політичних наук Польської Академії Наук.

⁵ Z. Stwarowski. *Solidarność znaczy więź. W kręgu myśli Józefa Tischnera i Jana Pawła II*. Kraków 2010.

⁶ Там само, с. 110.

волі⁷. У цьому дусі треба розуміти формулювання, яке запропонував Тішнер⁸: «Солідарність означає зв'язок», – і таким чином солідарність означає «релігія» (від латинського *religio* «зв'язок»)⁹.

Описуючи роль релігії, Ставровський в першу чергу звертає увагу на Папу Івана Павла II¹⁰, справедливо вказуючи на те, що без нього і без його першого паломництва до Польщі рух «Солідарність» або не виник би, або було б щось зовсім інше¹¹.

Месіанізм буває трьох видів. Це: 1) «релігійно-соціальна думка, що проголошує віру в пришествя Месії, який відновить свободу націй і врятує людство»; 2) «історіософська думка, яка приписує окремим особам або націям особливу місію для людства та історії»; 3) «у Польщі в першій половині XIX ст.: погляд, що приписує роль Месії для інших народів польському народові, котрий через свої страждання в час залежності від трьох загарбників, спасе усе людство»¹².

Хоча сам Ставровський не використовує концепцію месіанізму, вона, однак, допомагає краще розуміти рух «Солідарність», бо через цю концепцію бачимо важливу роль християнського підґрунтя для феномена суспільної солідарності¹³.

На думку єврейського дослідника Гершома Шолема, можна виділити два типи месіанізму. По-перше, месіанізм внутрішній, духовний. Він полягає у тому, щоб наслідувати Месію, бути, як Він, і таким чином спасти себе (наприклад: любити Бога цілим серцем, щоб урятувати свою душу). По-друге, соціальний месіанізм, месіанізм спільноти: це очікування Месії, який врятує націю – спільноту – групу людей¹⁴.

⁷ Z. Stawrowski. *Solidarność znaczy więź*, с. 10–13.

⁸ J. Tischner. *Etyka solidarności*. Kraków 1981, с. 323–354.

⁹ Z. Stawrowski. *Solidarność znaczy więź*, с. 12.

¹⁰ Там само, с. 10.

¹¹ Z. Stawrowski. Jan Paweł II a solidarność // *Teologia Polityczna* 3 (2005/2006), с. 148–149.

¹² Mesjanizm // *Słownik Języka Polskiego* (www.sjp.pwn.pl), 12 грудня 2017.

¹³ M. Łuczewski. Pan i Ożywiciel Solidarności. Anatomia odgórnej rewolucji // *Pressje* 21 (2010), с. 118–129; Поп.: E. Ciżewska. *Filozofia Publiczna Solidarności: Solidarność 1980–1981 Z Perspektywy Republikańskiej Tradycji Politycznej*. Warszawa 2010, с. 223, 302; Поп.: M. Osa. Stwarzanie Solidarności. Religijne podstawy polskiego ruchu społecznego // *Pressje* 21 (2010), с. 96–117; J. Staniszkis. Millenarystyczna solidarność // *Teologia Polityczna* 4 (2006/2007), с. 299–306.

¹⁴ G. Scholem. *Judaizm: parę głównych pojęć* / перекл. J. Zychowicz. Kraków 1991, с. 151–159.

В Івана Павла II можна знайти два типи месіанізму, хоч папа, звичайно, ніколи не виходить за рамки католицизму. З одного боку, його метою було зробити, щоб поляки виявили, що кожен із них покликаний бути сином Божим і брати участь у царській гідності Христа¹⁵. Досвід солідарності означає у цьому контексті «зміну свідомості», «життя в істині». З іншого боку, не йшлося тільки про внутрішню трансформацію у відповідності до Христа, а про трансформацію всього суспільства, всієї нації, про солідарність усіх. Для поляків Іван Павло II став свого роду пророком¹⁶, королем¹⁷, лідером, який виступає *in persona Christi* – представником Месії¹⁸.

Папське паломництво пробудило свідомість поляків щодо гідності, яка властива кожній людині. Папа не тільки промовляв слова, але й наповнив духовною силою, яка відкрила польський народ до прийняття Святого Духа і відваги жити під Його захистом та натхненням, у гідності дитини Божої. Найточніше це відображає термін «миропомазання події», згаданий щодо Папи під час його перебування у Кракові. Збігнев Ставровський пише, що в якомусь важливому сенсі

*мало місце [потім] повторення подій, відомих з Діянь Апостолів, де П'ятидесятниця також означала момент народження Церкви – спільноти учнів і співбратів Христа, які з цього моменту перестають лякатися, виходять з укриття і стають сміливими свідками Доброї Новини. У П'ятидесятницю 1979 року в Польщі також народилося співтовариство синів і дочок Бога, громада тих, хто не боїться відкривати двері душі для Спасителя.*¹⁹

Месіанство Івана Павла II мало три джерела²⁰. Першим джерелом був революційний дух II Ватиканського собору. Собор назвав

¹⁵ Z. Stawrowski. Jan Paweł II a solidarność // *Teologia Polityczna* 3 (2005/2006), с. 151.

¹⁶ D. Gawin. Naród zwycięski. Jan Paweł II jako prorok Polaków // *Teologia Polityczna* 3 (2005), с. 131–135.

¹⁷ D. Karłowicz. *Koniec snu Konstantyna: szkice z życia codziennego idei*. Kraków 2004, с. 218–227.

¹⁸ Див.: Е. Ciżewska. *Filozofia Publiczna Solidarności: Solidarność 1980–1981 Z Perspektywy Republikańskiej Tradycji Politycznej*, с. 302.

¹⁹ Z. Stawrowski. Jan Paweł II a solidarność // *Teologia Polityczna* 3 (2005/2006), с. 151.

²⁰ М. Łuczewski. *Solidarność: socjalizm z boską twarzą* // *OŚRODEK MYŚLI POLITYCZNEJ* (www.omp.org.pl), 02 листопада 2016.

Католицьку Церкву «месіанським народом», який приносить спасіння і надію світу (*Lumen Gentium* 2). Собор пригадав, що Церква бере участь у трьох гідностях Месії – як Священника, Царя і Пророка (*Lumen Gentium* 8, 10, 12), визначається як священницький народ: царський та пророчий, як народ Божий (*Redemptor Hominis* 18–21)²¹. «До нового Народу Божого покликані всі люди» (*Lumen Gentium* 13), які у Христі «створять одну сім'ю» (*Ad Gentes* 1). Люди самі по собі не можуть стати синами Бога і не можуть сформувати народ Божий, тому що потребують Божої благодаті, сили Святого Духа. Без цього народ не отримає гідності царів, священників і пророків. Катехизм Католицької Церкви²² описує це так: «Повнота Духа не повинна залишитися лише участю Месії, а має бути уділена всьому месіанському народові» (ККК 1287). У цьому світлі стає зрозуміло, що суть миропомазання у тому, що це обряд царський, якому повинні бути піддані всі віруючі (ККК 1287). Обряд помазання миром безпосередньо відноситься до обряду помазання царя. Хто перейшов цей обряд, той рівний цареві.

Іншим важливим джерелом натхнення для Івана Павла II було богослов'я народу кардинала Стефана Вишинського²³, який відзначив головну особливість польського католицизму після Другої світової війни. Народ отримав свою божественну санкцію і став Народом. Для Вишинського початком польської нації, як і всіх інших народів, є Воплочення, Хрест, Воскресіння і П'ятидесятниця²⁴. Хрещення в 966 р. приєднало польський народ до Містичного Тіла Христового. «З цього моменту почалося одночасно з'єднання християнства, Церкви і нації. І з цього моменту шлях Церкви в Польщі і шлях польської нації – це один шлях»²⁵. «Йшлося не тільки про те, що люди були хрещені, але щоб охрещені народи прийняли духа Христа»²⁶.

²¹ Jan Paweł II. *Redemptor Hominis*. Rzym 1979.

²² Katechizm Kościoła Katolickiego. Pallotinum 2002.

²³ Кардинал Стефан Вишинський (3 серпня 1901 – 28 травня 1981) – польський римо-католицький єпископ, примас Польщі. Його називають Примасом століття, Слугою Божим. Мав близькі зв'язки із Іваном Павлом II.

²⁴ J. Lewandowski. *Naród w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*. Warszawa 1989, с. 114–115.

²⁵ Там само, с. 116.

²⁶ Там само, с. 117. У контексті тисячоліття хрещення Польщі з'явилася концепція «таїнства події», що означає глибокий зв'язок таїнств із історичними подіями.

«Будьте вірні, – писав Вишинський, – своїй гідності Божої дитини, яку ви взяли із рук творця людської природи – Бога Отця, а другий раз – із рук того, хто дає благодать, – Ісуса Христа. Народжені від Бога Отця і відроджені з води і Святого Духа – зростаєте в обіймах Матері Церкви у всій силі Божественної благодаті, як ви виростаєте в руках родини і нації – в мудрості та роках»²⁷.

Третє джерело месіанізму Івана Павла II випливало з польського романтизму. Цей напрямок характеризувала апокаліптична свідомість: усвідомлення національної катастрофи, яка принесе благословенні плоди, як смерть Христа призвела до Його воскресіння. Польські романтики²⁸, відповідно до бачення італійського богослова XII ст. Йоахима Флорського, чекаючи приходу третьої епохи історії (після епохи Отця і Сина), епохи Духа, яка принесе полякам, у ширшому сенсі – слов'янам, свободу і моральне відновлення. Ця ера, проте, не може прийти сама по собі – має відбутися чудо, має прийти спаситель, месія: політичний лідер (як, наприклад, Наполеон), син Слова чи папа, та навіть «слов'янський папа». Папа Іван Павло II був не тільки спадкоємцем польського романтизму, який очікував визволення, але також його сповненням, коли візьмемо до уваги той факт, що йому зараховано заслугу започаткування падіння комуністичної влади у Польщі.

Іван Павло II²⁹ мав дуже сильну апокаліптичну свідомість, що зло наростає до великого формату у суспільстві. Але в той же час він відчував ще сильнішу присутність добра в подіях. Іван Павло II говорив:

Зло двадцятого століття не було злом в якомусь маленькому сенсі. Це зло з розмахом: те зло, яке вдягнуло себе у форму держави, щоб зробити фатальне події, зло, яке прийняло форму системи. І в той час Божа благодать розливається ще щедрішим багатством. Немає зла, від якого

²⁷ Там само, с. 115.

²⁸ Головні представники: Aleksander Fredro (1793–1876), Zygmunt Krasiński (1812–1859), Adam Mickiewicz (1798–1855), Cyprian Kamil Norwid (1821–1883), Juliusz Słowacki (1809–1849) – у своїх творах порушували теми, пов'язані з визволенням народу.

²⁹ Jan Paweł II. *Pamięć i tożsamość: Rozmowy na przełomie tysiącleci*. Kraków 2005, с. 22–24.

*Бог не міг би вивести великої користі. Немає страждань, із яких Він не зміг би зробити дорогу, що веде до Нього*³⁰.

Іван Павло II не тільки чекав Духа, але й кликав його пам'ятними словами: «Нехай зійде Твій Дух! Нехай зійде Твій Дух! І відновить обличчя цієї землі. Цієї землі»³¹. Це не випадково, що обряд «миропомазання події» посів місце у провідних польських думках. Петро Семененко³² казав, що таїнства вписують поляків в історію спасіння: хрещення робить їх Божими дітьми, миропомазання дає їм дар сили, а священство виражає сповнення їхньої місії на землі³³.

Іван Павло II³⁴ дивився на Польщу як на країну, що не тільки має національну місію, але й знає, як її здійснити. Перед лицем зла у формі ідеології поляки повернулися до джерела, тобто до Христа, щоб згодом, зустрівши зло, з цієї зустрічі зі злом вийти сильнішими, з більшою силою духа. Боротьба не мала спиратися на богословські спекуляції, а тільки на те, щоб бути дитиною Божою.

Отже, рух «Солідарність» має у собі глибокий морально-духовний вимір, який вписується і в богословську течію месіанізму. Бог допускає драму людства для оновлення його духа та для створення глибокої єдності з Ним. Це потрібно для того, щоб як народ, так і кожна людина в цьому народі могли пережити автентичність і щоб відбулося зцілення народу та з'єднання людини і народу з Богом.

Елементи Майдану

Євромайдан в Україні – це подія, яку народ цієї країни називав Єврореволюцією. Вона стала демонстрацією європейських прагнень українського народу, його прихильності до європейських цінностей, таких як свобода, демократія, рівність, верховенство

³⁰ Jan Paweł II. *Pamięć i tożsamość: Rozmowy na przełomie tysiącleci*, с. 171.

³¹ Гомілія Івана Павла II у Варшаві на площі Перемоги (2 червня 1979 р.) (www.sanctus.pl), 12 грудня 2017.

³² Петро Семененко (1814–1886) – польський філософ та богослов, співзасновник чернечого Згромадження змєртвихвстанців (1836) та їх головний настоятель у Римі (1873–1886), зарахований до польських романтиків.

³³ K. Macheta. *Misterium paschalne Polski według założycieli zmartwychwstańców // Polska teologia narodu* / ред. С. Bartnik. Lublin 1988.

³⁴ Jan Paweł II. *Pamięć i tożsamość: Rozmowy na przełomie tysiącleci*, с. 56–57.

закону, повага людської гідності і прав людини. Ціна, яку довелося заплатити за ці цінності, висока: жорстоке придушення активістів, велика кількість жертв. Небезпідставно паризький єпископ Борис Гудзяк сказав, що Україна – ймовірно, перша країна, де люди пішли вмирати за європейський прапор³⁵. Сама Єврореволюція була імпульсом, який мав ініціювати більш глибокі перетворення та привести до зміни корумпованого уряду, який не поважав права своїх громадян. Увесь цей процес *катарсису* українців називають Революцією гідності.

Не можна сказати, щоб релігійний аспект Євромайдану було чітко видно з самого початку протестів. Тим більше, що велика частина активістів тоді скептично ставилася до появи священнослужителів та монахів у натовпі протестуючих, попри те, що інститут Церкви користується дуже високою довірою в Україні³⁶.

Якщо аналізувати реакцію Церков України, то треба відзначити, що найшвидше зреагували і найпотужнішим голосом виступили проти зла УГКЦ та УПЦ КП. Згодом на цю тему висловилися практично всі великі Церкви і конфесії. Це було після побиття студентів в ніч проти 30 листопада³⁷. Наприклад, глава УГКЦ Святослав Шевчук писав, що молитва дає надію, котра «походить від Бога. У Нього є сила любові, яка може подолати будь-які спокуси насильства»³⁸. Патріарх УПЦ КП Філарет, який підтримував євроінтеграційний курс України, писав: «За свідченням Господа Ісуса Христа, молитва має велику здатність руйнувати силу і підступи диявола. Тому саме зараз, окрім іншого, особливо потрібно є молитва про Україну, про збереження нашого спільного дому від руйнівної міжусобної ворожнечі. До цієї посиленої молитви я закликаю всіх віруючих»³⁹. А митрополит УПЦ МП Володимир говорить:

---

³⁵ М. Marynowycz. Europejski duch Majdanu // *Więź* 2 (2014), с. 54.

³⁶ *Пор.*: А. Kozyriska. *Pluralizm wyznaniowy a integracja narodu ukraińskiego po 1991 roku*. Toruń 2014, с. 287–318.

³⁷ А. Kozyriska. «Głosem narodu przemawia Bóg». Retoryka religijna eurorewolucji na Ukrainie 2013/2014 // *Studia Religioznologiczne* 3 (2014), с. 213.

³⁸ Резолюція круглого столу «Церква і Майдан: місія та громадська відповідальність християнина». Звернення до євангельських церков України // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка* / ред. Л. Филипович, О. Горкуша. Київ 2014, с. 228.

³⁹ Там само, с. 231.

Нагадаємо всім політичним лідерам і активістам державним, які визнають себе за віруючих і християн, біблійну мудрість, що «кожне царство, поділене супроти себе, запустіє. І кожне місто чи дім, поділені супроти себе, не втримаються» (Мт 12, 25). Нагадуємо Вам, що ми всі – діти одного Бога і громадяни однієї держави. Саме тому ми робимо все, щоб політичний процес не виходив за рамки заповідей Бога і християнської моралі, Конституції і закону України⁴⁰.

Учасники круглого столу «Церква і Майдан: місія і громадянська відповідальність християнина» (Київ, 17 січня 2014 року) дійшли висновку, що інцидент 30 листопада 2013 року не дозволяв їм вести себе пасивно. Вони писали у спеціальному зверненні до своїх одновірців:

Церква додає своє авторитетне слово до голосу народу, нагадуючи про гідність людини як створеної Богом; про Закон і Суд Божий для всіх людей; про Боже заступництво за беззахисних⁴¹.

Значна частина людей, які були на Майдані, закликали уряд і активістів досягнути мирного розв'язання конфлікту, вказуючи на необхідність слідувати заповіді Божої любові і прощення, «без яких вимога справедливості може призвести до хаосу і насильства»⁴².

У свою чергу, представники Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій засудили застосування насильства для вирішення конфлікту, тому що це призвело лише до ескалації суспільних настроїв і втягнуло країну у вир громадянської війни. В окремій заяві Рада нагадала про особисту відповідальність перед Богом, у тому числі за невиконання заповіді «Не вбивай!»⁴³. Демонстрантів підтримали греко-католицькі єпископи зі США та Західної Європи. Вони писали 24 січня:

Мільйони воїнів за гідність по всій території України! Ми звертаємося до вас зі словами Христа: «Не бійтеся!» [...]

⁴⁰ Резолюція круглого столу «Церква і Майдан: місія та громадянська відповідальність християнина». Звернення до євангельських церков України, с. 232.

⁴¹ Там само, с. 395.

⁴² Там само.

⁴³ Комюніке екстреного засідання Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 423.

Бог часто виводив нас з дому рабства. Наша подорож до «землі обітваної» триває. Ми можемо бути впевнені, що Бог ніколи не залишить нас⁴⁴.

Священик УПЦ ПМ Григорій Коваленко висловився так:

«Не вбивай» у політичному сенсі може звучати як «Насильству – ні!». «Не свідчи фальшиво» – «Ні – брехні і маніпуляціям!». «Не творити собі богів» можна трактувати таким чином, щоб не ставити всі свої надії на політичних лідерів або політичних чи геополітичних альянсів⁴⁵.

На думку іншого представника мирянства УПЦ МП, Юрія Чорноморця (філософа та богослова), націоналізмові було потрібно сягати релігійних джерел на те, щоб скорегувати свою доктрину християнським баченням на права людини та права народів. Він писав, що «християнізація націоналізму сприяє зникненню радикалізму і екстремізму»⁴⁶.

Цю думку усвідомили лідери крайніх правих груп. Наприклад, представник правого сектора Артем Скоропадський, намагаючись заперечити широко розповсюджені чутки про радикалізм його організації, сказав:

По-перше, ми християни. По-друге, ми антикомуністи, антисоціалісти, але ми виступаємо проти расизму, антисемітизму, націонал-соціалістичної ідеології, фашизму. Ми традиційні українські націоналісти⁴⁷.

Відомий православний правозахисник Євген Сверстюк говорив, що Майдан має християнського духа такими словами:

Таємницею Майдану стала релігія. Без християнського духу було б неможливо тримати у єдності та дисципліні ненасильницького опору тисячі людей [...]. Дух Майдану проглядається у мирі. Абсолютно несподівано він зайнявся

---

⁴⁴ Резолюція круглого столу «Церква і Майдан: місія та громадська відповідальність християнина». Звернення до євангельських церков України, с. 454–455.

⁴⁵ Г. Коваленко. Голос Церкви в умовах політичного кризису і силового протистояння в Україні // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 494.

⁴⁶ Ю. Чорноморець. Церкви, суспільство, майдан, влада (інтерв'ю Є. Білоножко) // *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 59.

⁴⁷ *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*, с. 510.

*релігійним блиском. Хто б повірив раніше, що тут, на Хрещатику, десятки тисяч абсолютно різних людей будуть вголос молитися, як перші християни*⁴⁸.

Морально-духовні плоди подій на київському Майдані не були революцією, яка має силу змінювати тілесний вигляд народу. Тут відбулися події, що розпочали повільну зміну духа народу, який, внаслідок цих подій, почав відновлювати свою первісну ідентичність, що твориться в колективному досвіді єдності суспільства в боротьбі проти зла.

Короткий синтез

Як Старий Завіт гарно пояснює Новий Завіт і навпаки, так біблійний фрагмент пророцтва Захарії може бути поясненням руху «Солідарність», ідеї християнського месіанізму. Так само він може послужити джерелом пояснення значення Революції Майдану. Без біблійної точки зору неможливо говорити про богослов'я Революції Майдану чи богослов'я «Солідарності».

Біблійна точка зору із пророцтва Захарії доводить, у першу чергу, що зустріч Бога із Сатаною є першим моментом події. У цій зустрічі зло хоче воювати з добром. Першим моментом цієї ворожнечі, як показує біблійний фрагмент, є звинувачення. У подіях «Солідарності» та Майдану перше, що чуємо і бачимо, це осудження та звинувачення: влада звинувачує народ, що не сприймає політичних рішень, а народ засуджує владу за її керування. Вони одне одному показують зло (взаємно себе засуджують, тому що ані влада, ані народ не є ідеальними), хоч одночасно влада і народ прагнуть добра.

Захарія показує первосвященика Ісуса як представника народу, який у біблійній історії відображає Ісуса Христа – того, який заснував таїнство хрещення для боротьби зі злом. У цьому значенні польський та український народи прийняли хрещення 966 р. і 988 р., щоб могли боротися зі злом. Біблійна думка порівнює хрещення із царськими шатами.

Другою причиною повстання «Солідарності» та Революції Майдану була «брудна одежа», тобто зло, яке прийшло після хре-

---

⁴⁸ Є. Сверстюк. Змінні вітри часу // *Майдан. (Р)еволюція духу* / ред. А. Мурацький. Київ 2014, с. 125, 127.

щення. Бунт народу був плодом гріхів, бруду, зла, браку етичного порядку, браку відчуття благодаті, браку совісті. Не відчувалося подиху духа та доброї волі.

Третьою важливою причиною початку революції є спосіб, у який Бог передбачив перемогу над злом, – через Месію. У цьому ключі месіанізм означає віру в те, що Бог посилає у своє Ім'я Месію для врятування народу. У біблійному фрагменті Захарії – це Ісус первосвященик, релігійний представник, який, відповідно, символізує Ісуса Христа у Новому Завіті. Месія є джерелом здійснення перемоги. У «Солідарності» це був Іван Павло II, який через свій папський месіанізм, свої слова та присутність надав релігійного характеру солідарності⁴⁹ (інакше це був би тільки світський економічно-господарський рух). Дуже подібне преображення відбулося на Майдані через слова глав УГКЦ і УПЦ КП. Обидві ці події поєднує те, що народ не відразу сприйняв релігійне значення того, що відбувалося. Отже, народ мусив почати вірити, що сам Бог переможе зло. Бог це зробив через Месію – свого служителя. Спільна молитва Папи із польським народом та спільна молитва українців була конкретним фактом віри в те, що від Бога прийде перемога.

З біблійної точки зору, перемога має моральне та духовне джерело. Це видно із фрагмента Захарії (4,2–3):

Ось ліхтар, увесь із золота, зверху ж на ньому келех і сім світичів на ньому, такі сім, і сім цівок до світичів, що на ньому зверху. А коло нього дві маслини, одна праворуч від келеха, а друга ліворуч від нього.

Сім релігійних конфесій об'єдналися проти зла. Дві маслини – як патріархи УГКЦ та УПЦ КП. Що у Польщі сталося через Папу, те сталося в Україні через сім конфесій.

Найголовнішою була дія миропомазання народу: сприйняття Святого Духа, щоб у дозрілий спосіб свідчити про Бога. Це як нове ім'я людини, її нова ідентичність. У біблійному розумінні, це нове ім'я написано Духом Господнім на камені – у глибині серця людини. Хто був на Майдані у час, коли гинули люди, той став знаком перемоги над страхом смерті, знаком Святого Духа. У періоді

---

⁴⁹ D. Karłowicz. *Koniec snu Konstantyna: szkice z życia codziennego idei*. Kraków 2004, с. 189–211.

«Солідарності» також гинули люди та були переслідування. Блаженний Єжи Попелушко був знаком не тільки того, що треба «зло добром перемагати», але й знаком присутності Святого Духа у подіях народу.

Плоди «Солідарності» та плоди Майдану мають багато спільних рис.

Перша – те, що каже II Ватиканський Собор:

Бо ті, що вірять у Христа, відроджені наново не з тлінного насіння, а з нетлінного – словом живого Бога (пор. 1 Пт 1,23); відроджені не з тіла, а з води і Святого Духа (пор. Йо 3,5–6); складають, зрешистю, «рід вибраний, царське священство, народ святий, люд придбаний... колись – не народ, а тепер Народ Божий» (1 Пт 2,9–10)⁵⁰.

Друга:

Цей народ месіанський має за главу Христа, «що був виданий за гріхи наші й воскрес для нашого оправдання» (Рим 4,25), а тепер, прийнявши ім'я, яке понад усяке ймення, зі славою править на небесах. Основою цього народу є гідність і свобода дітей Божих, у чийх серцях, як у храмі, мешкає Святий Дух. Законом його є нова заповідь любові: любити, як сам Христос полюбив нас (пор. Йо 13,34). Нарешиті, його мета – ширити Царство Боже, започатковане самим Богом на землі, аж поки Він же й довершить його в кінці віків, коли з'явиться Христос, життя наше (пор. Кол 3,4), і «саме створіння визволиться від рабства тління, на свободу слави дітей Божих» (Рим 8, 21)⁵¹.

Третя:

Отож цей месіанський народ – хоч у дійсності не охоплює ще всього людства, а нераз виявляється маленьким стадом, – усе ж є щонайміцнішим паростком єдності, надії та спасіння для всього людського роду. Христос зібрав його у спільноту життя, любові й істини; Йому цей народ служить як знаряддя спасіння для всіх, і Христос посилає його всьому світові як світло світу і сіль землі (пор. Мт 5,13–16)⁵².

⁵⁰ II Ватиканський Собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen Gentium* [«Світло Народів»] (21 листопада 1964), 9.

⁵¹ LG 9.

⁵² Там само.

Список використаної літератури:

- II Ватиканський Собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen Gentium* [«Світло Народів»] (21 листопада 1964) // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації*. Львів 1996, с. 75–165.
- Гомілія Івана Павла II у Варшаві на площі Перемоги 2 червня 1979 р. // (www.sanctus.pl), 12 грудня 2017.
- Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка* // ред. Л. Филипович, О. Горкуша. Київ 2014.
- Сверстюк Є. Змінні вітри часу // *Майдан. (Р)еволюція духу* / ред. А. Мухарський. Київ 2014, с. 118–129.
- Ciżewska E. *Filozofia Publiczna Solidarności: Solidarność 1980–1981 Z Perspektywy Republikańskiej Tradycji Politycznej*. Warszawa 2010.
- Gawin D. Naród zwycięski. Jan Paweł II jako prorok Polaków // *Teologia Polityczna* 3 (2005), с. 131–135.
- Jan Paweł II. *Pamięć i tożsamość: Rozmowy na przełomie tysiącleci*. Kraków 2005.
- Karłowicz D. *Koniec snu Konstancyjna: szkice z życia codziennego idei*. Kraków 2004.
- Kozyrska A. *Pluralizm wyznaniowy a integracja narodu ukraińskiego po 1991 roku*. Toruń 2014.
- Kozyrska A. «Глосем народу przemawia Bóg». Retoryka religijna eurorewolucji na Ukrainie 2013/2014 // *Studia Religioologica* 3 (2014), с. 211–223.
- Lewandowski J. *Naród w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*. Warszawa 1989.
- Łuczewski M. Pan i Ożywiciel Solidarności. Anatomia odgórnjej rewolucji // *Pressje* 21 (2010), с. 118–129.
- Łuczewski M. Solidarność: socjalizm z boską twarzą // *OŚRODEK MYŚLI POLITYCZNEJ* (www.omp.org.pl), 02 листопада 2016.
- Macheta K. Misterium paschalne Polski według założycieli zmartwychwstańców // *Polska teologia narodu* / ред. С. Bartnik. Lublin 1988.
- Марыновycz М. Europejski duch Majdanu // *Więź* 2 (2014), с. 52–57.
- Месјанизм // *Словник Языка Польского* (www.sjp.pwn.pl), 12 грудня 2017.
- Osa Maryjane. Stwarzanie Solidarności. Religijne podstawy polskiego ruchu społecznego // *Pressje* 21 (2010), с. 96–117.
- Scholem G. *Judaizm: parę głównych pojęć* / перекл. J. Zychowicz. Kraków 1991.
- Stawrowski Z. *Solidarność znaczy więź. W kręgu myśli Józefa Tischnera i Jana Pawła II*. Kraków 2010.

- Stawrowski Z. Jan Paweł II a solidarność // *Teologia Polityczna* 3 (2005/2006), с. 148–163.
- Staniszkis J. Millenarystyczna solidarność // *Teologia Polityczna* 4 (2006/2007), с. 299–306.
- Tischner J. *Etyka solidarności*, вид. 1-е. Kraków 1981.